

Praktyka katalogowania według NLM – ogólne zasady Wyciąg z materiałów dotyczących katalogowania* zamieszczonych na stronie NLM

Oprac. Jolanta Cieśla
Uniwersytet Jagielloński - Biblioteka Medyczna
Na podst. materiałów zamieszczonych na stronie
<http://www.nlm.nih.gov/mesh/meshhome.html>
Listopad 2005

* (stosuje się określenie „katalogowanie” dla charakterystyki treściowej książek i „indeksowanie” w odniesieniu do artykułów)

Wstęp

Wdrożenie zintegrowanego systemu Voyager w 1999r. w NLM pociągnęło za sobą działania w celu skoordynowania praktyki katalogowania i indeksowania. Zmiany miały na celu ułatwienie krzyżowego wyszukiwania i zapewnienie tego samego wyniku wyszukiwania wśród artykułów, książek, źródeł elektronicznych, materiałów niedrukowanych itp. W katalogu LocatorPlus hasła proste lub rozwinięte nie są już dookreślane przez określniki formy, nazwy geograficzne lub język publikacji. Zamiast tego do oddzielnych pól wprowadzane są nazwy geograficzne i typy publikacji. Informacja o języku publikacji jest kodowana w polu 041 formatu MARC.

Przykłady:

NLM LocatorPlus Structure

650 12 †a Dermoscopy †x methods
650 12 †a Skin Diseases †x diagnosis
650 22 †a Melanoma †x diagnosis
650 22 †a Skin Neoplasms †x diagnosis
655 2 †a Atlases

NLM LocatorPlus Structure

041 09 †a eng †a ger †a gre †a ita †a lat
650 12 †a Medicine
650 22 †a Biology
655 _7 †a Dictionary

NLM LocatorPlus Structure

650 12 †a Acquired Immunodeficiency Syndrome
655 _7 †a Bibliography
655 _7 †a Congresses
655 _7 †a Directory

Sekcja Katalogowania NLM wykorzystuje Medical Subject Headings do przydzielania haseł przedmiotowych do opisu książek, czasopism, materiałów audiowizualnych i zasobów elektronicznych. Bibliotekarze katalogujący postępują według podobnych reguł stosowania MeSH w analizie przedmiotu dokumentu, co indeksujący artykuły z czasopism. Bardzo pomocny w podejmowaniu decyzji co do zastosowania poszczególnych haseł - również w katalogowaniu - jest **Indexing Manual** z licznymi przykładami zamieszczony na stronie NLM.

Katalogujący przydzielają najbardziej szczegółowe deskryptory dostępne w MeSH, aby opisać przedmiot publikacji.

Bardzo ogólne opracowanie może być niekiedy scharakteryzowane jednym hasłem. Złożone pojęcia mogą być oddane na trzy sposoby:

Mogą być reprezentowane przez dostępne „pre-coordinated descriptors” – terminy z góry łączące dwa lub więcej pojęć. Jeśli właściwy gotowy termin nie występuje w kartotece MeSH, pojęcie może być reprezentowane przez dwa lub więcej deskryptorów lub – trzecia droga – poprzez hasło rozwinięte, o ile możliwe jest jego utworzenie.

Przykłady:

- Praca o badaniach w dziedzinie jakości życia jest charakteryzowana przez dwa deskryptory: Jakość życia (Quality Of Life) i Badania naukowe (Research), podczas gdy opracowanie na temat „research in nursing” jest przedstawione przez gotowe hasło Badania naukowe pielęgniarskie (Nursing Research).
- Praca o transplantacji kości jest scharakteryzowana przy pomocy deskryptora Przeszczepianie kości (Bone Transplantation), podczas gdy praca o przeszczepach chrząstki jest reprezentowana przez deskryptor Chrząstka (Cartilage) i określnik rzeczowy /przeszczepianie (/transplantation).
- Jejunal enteritis może być wyrażone poprzez deskryptory Jejunum i Enteritis
- Cystic duct diseases należy opisać przy pomocy deskryptorów Cystic Duct i Bile Duct Diseases, ponieważ brak deskryptora odpowiadającego chorobom przewodu pęcherzykowego, a Przewód pęcherzykowy hierarchicznie podlega hasłu Przewody żółciowe
- Opracowanie na temat niedoboru oksydazy aminowej należy ująć przy pomocy hasła rozwiniętego Oksydaza aminowa--niedobór (Monoamine Oxidase / deficiency)
- Do charakterystyki pracy omawiającej Streptococcus pneumoniae powinien być użyty deskryptor Streptococcus pneumoniae, natomiast gdy publikacja jest poświęcona bakteriom z rodzaju paciorkowców, dla których nie ma jeszcze odniesienia w MeSH należy użyć deskryptora Streptococcus.

Jeśli możliwe są różne drogi scharakteryzowania treści preferowany jest deskryptor „prekoordynowany”, tzn. łączący dwa lub więcej pojęć. Podobnie, jeśli jest dopuszczalne utworzenie właściwego hasła rozwiniętego – jest ono bardziej wskazane niż użycie dwóch deskryptorów.

Hasła szczegółowe a hasła ogólne

Katalogujący dobierają najbardziej specyficzne dostępne hasła lub hasło, aby uwypuklić główny przedmiot publikacji.

Jeśli praca kryje liczne tematy szczegółowe, katalogujący nadaje tyle szczegółowych haseł, ile wymaga zawartość pracy. Kiedy jednak wymagane są więcej niż trzy szczegółowe hasła, a występują one w strukturze MeSH w jednym drzewie, należy wprowadzić hasło dla nich nadrzędne.

Przykład:

Należy użyć LUNG DISEASES (C08.381) jeśli zawartość obejmuje:

LUNG DISEASES, FUNGAL (C08.381.472)
LUNG DISEASES, OBSTRUCTIVE (C08.381.495)
LUNG DISEASES, PARASITIC (C08.381.517)
LUNG NEOPLASMS (C08.381.540)

Stosowanie określników

Określniki służą do zawężenia pojęcia wyrażonego przez deskryptor do szczegółowego aspektu, np. --*diagnostyka* lub --*leczenie* choroby, --*fizjologia* narządu, --*metabolizm* leku czy też --*ekonomika* usługi.

Katalogujący – podobnie jak indeksujący – używają nie więcej niż trzy określniki z jednym deskryptorem z wyjątkiem bardzo sporadycznych sytuacji. W każdym przypadku, gdy więcej niż trzy określniki wydają się potrzebne katalogujący posługuje się Hierarchią Określników Rzeczowych Topical Qualifier Hierarchies (<http://www.nlm.nih.gov/mesh/subhierarchy2005.html>) w celu zredukowania ich liczby.

Przykład:

1. Gdy w publikacji omawiane jest

- diagnozowanie
- leczenie
- epidemiologia
- śmiertelność choroby

- hasło odnoszące się do choroby jest powtarzane z każdym z trzech pierwszych określników. Ostatni określnik nie powinien być zastosowany ponieważ w hierarchii określników podlega on epidemiologii.

2. Należy użyć określnika --*fizjologia* jeśli publikacja omawia

- genetykę
- immunologię
- metabolizm
- patofizjologię schorzenia

Jeśli praca omawia wiele aspektów przedmiotu, generalnie deskryptor oddający ten przedmiot jest stosowany bez określników, o ile liczba określników nie może być ograniczona do trzech przy użyciu hierarchii określników.

Każdy zastosowany określnik musi być wymieniony na liście dopuszczalnych dla danego hasła.

Uwagi i adnotacje zawarte w rekordach często naprowadzają na pokrewne hasła lub odpowiednie kombinacje, np. uwaga „Nervous System/surgery as a SPEC” wskazuje na istnienie hasła Neurosurgery w odniesieniu do specjalizacji medycznej. Uwagi typu „coord with organ/physiol” należy traktować jako wskazówkę, a nie instrukcję do automatycznego zastosowania.

Możliwe jest zastosowanie niejako uzupełniających się haseł z właściwymi określnikami, jak w przykładzie 1:

Przykłady:

1. Publikacja omawia jednocześnie działanie uboczne środka leczniczego i choroby spowodowane tym środkiem, przydzielić należy wówczas hasła podnoszące te dwa aspekty:

Nazwa substancji--*działanie szkodliwe*
Nazwa choroby--*etiologia*

Dokładniejsze omówienie tego zagadnienia znajdziemy w rozdziale 19 „Indexing Manual”.

2. Rozróżniając pomiędzy określnikami --*działanie szkodliwe*, --*zatrucia* i --*toksyczność* należy postąpić według następujących wskazówek:

--działanie szkodliwe przydziela się tam, gdzie omówiono niezamierzone szkodliwe działanie uboczne substancji lub na przykład zabiegu w ich normalnym zastosowaniu;

--zatrucie stosuje się, gdy omówiono ciężkie lub zagrażające życiu działanie substancji poprzez przedawkowanie, wypadek, błąd lub narażenie środowiskowe;

--toksyczność przydziela się dla badań eksperymentalnych dotyczących działania i marginesu bezpiecznego stosowania leków, substancji chemicznych i czynników środowiskowych oraz nie zagrażającą życiu ekspozycję na czynniki środowiskowe.

3. Określnik --epidemiologia dotyczy aspektu rozmieszczenia choroby i czynników ją powodujących, jak również zbierania danych i chorobowości na określonym obszarze geograficznym. Treść może zawierać omówienie zapadalności, częstotliwości, rozpowszechnienia i wybuchu epidemii choroby. Określnik --etnologia powinien być stosowany z nazwami chorób i wybranymi terminami dla oddania etnicznego, kulturowego i antropologicznego aspektu tematu wraz z hasłem geograficznym, by pokazać miejsce pochodzenia grupy ludzi żyjących poza ich rodzimą ziemią. Określnik --epidemiologia z hasłem geograficznym wskazuje na choroby w miejscu, gdzie dana grupa etniczna aktualnie żyje.

Praca na temat alkoholizmu wśród Eskimosów żyjących na Alasce powinna być scharakteryzowana następująco:

Alcoholism--ethnology
Inuits
Alaska--epidemiology

Praca na temat cukrzycy wśród Meksykanów mieszkających w Wielkiej Brytanii:

Diabetes Mellitus--ethnology
Mexic--ethnology
England--epidemiology

Jeśli --etnologia nie jest określnikiem dopuszczalnym dla wybranego hasła należy dodać deskryptor Etnologia. Nie należy przydzielać haseł Ethnic Groups i nazw całych kontynentalnych populacji np. Oceanic Ancestry Group jeśli użyto określnika --etnologia.

4. Określnik --prawo należy stosować dla aktów prawnych, statutów, regulacji rządowych jak również dla omówienia aktów prawnych lub decyzji sądowych. Jeśli ten określnik nie jest dopuszczalny dla wybranego deskryptora powinniśmy przydzielić właściwy dla danej dziedziny prawa deskryptor, np. Legislation ; Legisaltion, Drug ; Legislation, Food. W przypadku publikacji dotyczących zastosowania reguł prawnych lub omówień przypadków sądowych należy dołączyć deskryptor Jurisprudence. Dodatkowo, jeśli 20% lub więcej objętości pracy to teksty aktów prawnych należy dodać typ publikacji Akty prawne (Legislation PT), a w sytuacji gdy praca zawiera sprawozdania z orzeczeń sądu w poszczególnych przypadkach ma zastosowanie typ publikacji Przypadek prawny.

5. Może zachodzić potrzeba rozróżnienia pomiędzy określnikami: *metabolizm*, *farmakokinetyka* i *farmakologia* w złożeniu z hasłami oznaczającymi substancje:

--*metabolizm* stosuje się dla publikacji omawiających co się dzieje w ustroju z substancją chemiczną (what the body does to a chemical);

--*farmakokinetyka* - gdy publikacja opisuje drogę zewnątrzpochodnej substancji chemicznej w organizmie (travels through the body);

--*farmakologia* – określnik stosowany dla uwypuklenia skutku działania substancji chemicznej w ustroju (chemical's effect on the body)

6. Określnik --statystyka i dane liczbowe z hasłami nie oznaczającymi chorób służą ujęciu wartości liczbowych zawartych w publikacji w formie graficznej, w tabelach lub opisowo. W opisie publikacji obejmujących statystyczne aspekty choroby należy stosować określniki --epidemiologia, --etnologia lub --śmiertelność. Inne określniki są niekiedy również odpowiednie dla oddania informacji statystycznych w odniesieniu do szczegółowego tematu, np. może być w tej roli zastosowany określnik --ekonomika, --personel, --zaopatrzenie lub --wykorzystanie. Zawsze należy przy rozstrzyganiu skorzystać z uwag zamieszczonych w MeSH Browser i w rozdziale 19 Indexing Manual. Jeśli na przykład określnik --statystyka i dane liczbowe nie byłby dopuszczalny do użycia z wybranym przez nas deskryptorem - należy przydzielić deskryptor Statystyka. Dodatkowo należy

pamiętać o przydzieleniu rodzaju publikacji Statystyki [Typ publikacji], o ile objętościowo zajmują one co najmniej 20% lub też Tabele [Typ publikacji], jeśli co najmniej 50% stanowią tabele.

7. Niekiedy trzeba rozstrzygnąć, czy określniki --*radiografia*, --*scyntygrafia*, --*chirurgia* i --*ultrasonografia* połączyć z nazwą narządu lub nazwą choroby narządu, czy też jego urazu. Jeśli katalogowana praca omawia badanie dolegliwości lub objawy wskazujące na chorobę zasadniczo stosuje się do charakterystyki nazwę narządu. Jeśli natomiast jest wiadome, o jakie schorzenie chodzi należy przydzielić termin odpowiadający tej chorobie bądź też urazowi. W niektórych przypadkach właściwe mogą być oba terminy.

8. Można rozważyć połączenie ogólnego określnika ze szczegółowym hasłem. Na przykład praca omawia mikrochirurgię soczewek – należy użyć haseł Soczewka--chirurgia i Mikrochirurgia. Nie należy jednak w jednej charakterystyce łączyć hasła ze szczegółowym określnikiem z ogólnym hasłem, na przykład hasła Obrazowanie diagnostyczne wraz z hasłem doprecyzowanym przez bardziej szczegółowy określnik --ultrasonografia.

Adnotacje

Adnotacje są zamieszczane w przypadku, gdy potrzebna jest wskazówka ze względu na konsekwencję stosowania haseł MeSH. Adnotacje odnoszące się wyłącznie do katalogowania są poprzedzone słowem CATALOG. Prawie wszystkie inne adnotacje wykorzystuje się równolegle w katalogowaniu i indeksowaniu. Wyjątkowo, osoby katalogujące używają pojęcia objawów chorobowych jak SIGNS AND SYMPTOMS, EYE MANIFESTATIONS, SKIN MANIFESTATIONS, etc. i kilku innych bardzo ogólnych terminów opatrzonych uwagą „nie stosowane w indeksowaniu” (not used for indexing), które nie mają identycznych instrukcji dla katalogujących i indeksujących.

Niektóre skróty i symbole pojawiające się w Adnotacjach:

GEN	Termin ogólny, zaleca się szczegółowe
SPEC	Oznacza specjalność
SPEC qualify	Używać tylko określników dozwolonych ze specjalnościami
IM	Index Medicus
NIM	non-Index Medicus
no qualify	Brak dozwolonych określników
only/	Używać tylko wymienionych określników
do not use/	Nie używać określników wymienionych po znaku /
TN	zob. Technical Note (materiał NLM) z cytowanym numerem rozdziału
/permitted	Określniki dostępne dla danej kategorii są dozwolone przez oprogramowanie, ale specjalny nacisk jest położony na określniki wyszczególnione przez tę adnotację
Manual	zob. <i>Indexing Manual</i> z numerem właściwego rozdziału
+ with number	np. 23.26+ zob. rozdział 23.26 i następne w <i>Indexing Manual</i>
policy	Ogólna polityka indeksowania
DF:	Data Form - krótka forma stosowana w tworzeniu danych
Coord	Łączyć z
Cat	Kategoria
=	Jednoznaczne z
CATALOG:	Uwagi dla katalogujących
/blood-csf- urine	Określniki krew/płyn mózgowo-rdzeniowy/mocz

Askryptory

Askryptory (*Entry terms*) nie zawsze są synonimami deskryptora. Niektóre terminy ze względu na ich wąskie znaczenie nie są użyteczne jako hasła przedmiotowe i są utworzone jako rodzaj odsyłacza. Pod nagłówkiem *Entry terms* należy więc rozumieć synonimy, wyrażenia bliskie synonimom, skróty, alternatywną pisownię wyrażenia.

Pojęcia powiązane

W rekordach deskryptorów można znaleźć odniesienia do innych powiązanych (kojarzeniowych) deskryptorów.

Uwaga *See related* w rekordach MeSH jest stosowana w pierwszym rzędzie do wskazania powiązanych terminów w innej podkategorii w strukturze MeSH. Wiele z oczywistych powiązań typu narząd i jego choroby pominięto. Ten typ odniesienia naprowadza również na deskryptory powiązane znaczeniowo np. Naval Medicine *see related* Diving.

Przykłady rutynowo dołączanych powiązań:

- Powiązanie typu narząd - nazwa procedury : Bile Ducts *see related* Cholangiography
- Powiązanie typu narząd - proces fizjologiczny : Bone and Bones *see related* Osteogenesis
- Powiązanie typu proces fizjologiczny - choroba : Blood Pressure *see related* Hypertension
- Powiązanie typu narząd - działanie leków : Bronchi *see related* Bronchoconstrictor Agents

Uwaga *Consider also* w rekordach MeSH (w Adnotacjach) wskazuje na istnienie deskryptorów powiązanych językowo np. Brain *consider also* terms at Cerebr- and Encephal- . Odsyła zatem najczęściej do grupy deskryptorów rozpoczynających się od tego samego wyrazu lub części wyrazu.

W niektórych przypadkach będziemy odesłani również od kombinacji deskryptor/określnik (*Entry Combination*) do preferowanego w charakterystyce treściowej deskryptora łączącego pojęcia (prekoordynowanego), o ile taki istnieje w kartotece.

Przykłady:

MeSH Heading Entry Combination	Accidents prevention & control: Accident Prevention
MeSH Heading Entry Combination	Aorta radiography: Aortography
MeSH Heading Entry Combination	Arm injuries: Arm Injuries

Nazwy geograficzne

Nazwy geograficzne z kategorii Z mogą być dodane w każdym przypadku, nawet wówczas gdy Adnotacja nie precyzuje tego.

Typy publikacji (PTs)

Typy publikacji są stosowane swobodnie, kiedykolwiek są właściwe w charakterystyce publikacji. Można stosować więcej niż jeden Typ publikacji, aby oddać charakter informacji zawartych w dokumencie.

- Typ Publikacji Akty prawne - Legislation [Publication Type]

Ten typ publikacji jest stosowany, gdy 20% lub więcej objętości materiału zawiera tekst aktów prawnych, statutów, zarządzeń etc.

- Typ publikacji Statystyki - STATISTICS [Publication Type]

Ten typ publikacji jest stosowany, gdy 20% lub więcej objętości materiału zawiera zestawienia statystyczne.

Przykład:

MeSH Heading	Dictionaries, Chemical
Tree Number	L01.178.682.192.836.285.206
Annotation	IM for chem dictionaries as a subject; for article listing chemical terms & definitions, index under specific subject (IM) + DICTIONARIES, CHEMICAL (NIM) + DICTIONARY (PT); no qualif; Manual 33.14; DF: DICTIONARIES CHEM
Entry Term	Chemical Dictionaries
Entry Term	Chemical Dictionary
Entry Term	Dictionary, Chemical
Entry Version	DICTIONARIES CHEM
Unique ID	D004015

Adnotacja w tym rekordzie precyzuje stosowanie deskryptora Słowniki chemiczne i wskazuje jak zaznaczyć typ publikacji, gdy mamy do czynienia z rzeczywistym słownikiem:

Adnotacja	Deskryptor IM dla pojęcia słowniki chemiczne jako przedmiotu publikacji ; dla publikacji będącej słownikiem (zestawienie terminów chemicznych z definicjami) stosować szczegółowy deskryptor (IM) + Słowniki chemiczne + Słowniki [Typ publikacji] ; brak określników ; zob. Indexing Manual 33.14 ; Data Form:DICTIONARIES CHEM
-----------	--

Hasła nie stosowane w katalogowaniu

Są trzy typy deskryptorów MeSH nie wykorzystywanych w katalogowaniu :

1. grupa szerokich, ogólnych deskryptorów np. FOOD AND BEVERAGES ; katalogujący powinni użyć właściwych deskryptorów szczegółowych obejmujących przedmiot publikacji. Deskryptory z tej grupy oznaczono uwagą *not used for indexing*. CATALOG: do not use" lub *"not used for indexing or cataloging"*
2. Drugi typ to niewielka grupa deskryptorów obowiązkowych (check tags). Są oznaczone w Adnotacjach *"check tag only"*. Wykorzystywane są w indeksowaniu artykułów. Grupa deskryptorów, które mogą być jednocześnie użyte jako check tags i jako hasło w katalogowaniu zawiera oznaczenie „NIM as check tags” wraz z zakresem stosowania, np. Cięża
3. Trzecia grupa składa się z haseł korporatywnych i ujednoliconych tytułów serii, baz danych itp. Są one oznaczone uwagą *"CATALOG: use NAF entry."*. Katalogujący powinni wówczas zastosować formę hasła przyjętą w Cataloging Name Authority File (rodzaj kartoteki haseł wzorcowych formalnych).

Zmiany – MeSH 2005

Terminy “Historia medycyny” dla poszczególnych okresów zostały zastąpione przez terminy „Historia” dla tych samych okresów. (Np. History of Medicine, 15th Cent. zastąpiono przez History, 15th Century)

- Dla prac ogólnych dotyczących historii medycyny w określonym przedziale czasu w charakterystyce treściowej powinny być użyte dwa deskryptory: Historia medycyny i szczegółowy przedział czasu

Przykład:

Ogólna historia medycyny w średniowieczu:

650 12 /a History of Medicine

650 22 /a History, Medieval

- Dla prac omawiających historię pewnego zjawiska w kontekście medycyny, o ile --historia nie jest dopuszczonym określnikiem dla właściwego dla tematu publikacji deskryptora MeSH, należy połączyć termin medyczny, deskryptor History of Medicine i szczegółowy przedział czasu

Przykład:

Praca omawiająca konsekwencje zdrowotne zarażenia pasożytami w rozumieniu starożytnych:
(Historia nie jest określnikiem dopuszczonym do użycia z deskryptorem Pasożyty)

650 12 /a Parasites

650 12 /a History of Medicine

650 22 /a History, Ancient

- Kiedy --historia jest dopuszczonym do użycia określnikiem dla wybranego deskryptora oraz kiedy użyto gotowego terminu (pre-coordinated term) np. History of Dentistry nie należy dodawać History of Medicine

Przykład:

Praca dotycząca historii praktyki położniczej w XVIII wieku:

650 12 /a Obstetrics /x history

650 22 /a History, 18th Century